A természetvédelem aktuális helyzete az EU-ban

A klímaváltozás hatásai egyre közvetlenebbül érzékelhetők Európában és Magyarországon egyaránt. Az elmúlt években tapasztalt, illetve az idei évben is jelentkező aszályok és vízhiányos időszakok, valamint a biodiverzitás megőrzésének kihívásai mind arra figyelmeztetnek, hogy a természeti rendszerek ellenálló képessége számos területen gyengül.

Az erdők túlzott gazdasági hasznosítása, a kiszáradó patakok, folyók és tavak, az agrárélőhelyekhez és vizes élőhelyekhez kötődő madárfajok állományának csökkenése, valamint a vízhiány következtében eltűnő, lokálisan kihaló, élőhelyüket vesztő kétéltű- és hüllőfajok egyaránt a környezeti változások súlyosságát jelzik.
Ezzel párhuzamosan egyre gyakrabban vetődik fel a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságának kérdése, a vízgazdálkodási gyakorlatok újragondolásának szükségessége, valamint az energiatermelés és -felhasználás környezeti hatásainak csökkentése. Az Európai Unió intézményei ezekre a kihívásokra elsősorban a zöld átmenet keretrendszerében kívánnak választ adni, ösztönözve a körforgásos gazdaságot és a fenntartható megoldások alkalmazását, valamint erősek azok a hangok is, hogy a kapcsolódó előírásokat, jogszabályokat egyszerűsítsék, átalakítsák. Utóbbi folyamat salátatörvényeken (azaz több EU-s jogszabályt egyidejűleg, egy csomagban megvitatva, módosítva, EU-s szlengben „omnibus”) keresztül zajlik, élénk politikai és szakmai vitákat kiváltva.

Érdemes ezért áttekinteni, hogy ebben a gyorsan változó politikai és szakpolitikai környezetben milyen folyamatok és döntések alakítják jelenleg az Európai Unió és a tagállamok természetvédelmi tevékenységét.

1. Természethelyreállítási Rendelet (Nature Restoration Law) és a nemzeti természethelyreállítási tervek

A 2024-ben hatályba lépett uniós Természethelyreállítási Rendelet az első olyan átfogó jogszabály a világon, amely kötelező célokat határoz meg az ökoszisztémák helyreállítására. A rendelet célja, hogy 2030-ig az Európai Unió szárazföldi és tengeri területeinek legalább 20 százalékán, 2050-ig pedig valamennyi helyreállításra szoruló ökoszisztémában megvalósuljanak természethelyreállítási intézkedések. A hangsúly többek között a vizes élőhelyek, erdők, mezőgazdasági területek, folyók, városi zöldfelületek és a beporzók helyzetének javításán van.
A tagállamoknak nemzeti természethelyreállítási terveket kell készíteniük, amelyek összekapcsolják a biodiverzitás-védelmi, klímaalkalmazkodási és ágazatpolitikai célokat. A rendelet célja, hogy erősítse az Európai Unió ellenálló képességét az aszályokkal, árvizekkel, hőhullámokkal és erdőtüzekkel szemben, miközben javítja a természeti rendszerek szénmegkötő képességét is a természeti rendszerek működésének helyreállításával. A természethelyreállítási tervek a már meglévő uniós természetvédelmi szabályozással, jelesül az Élőhelyvédelmi és a Madárvédelmi Irányelvvel együtt olyan eszközrendszert alkothatnak, amely egyszerre képes kezelni a biodiverzitás csökkenésének és a klímaváltozásnak a kihívásait.
Magyarországon 2025-ben megkezdődött, majd 2026-ban felgyorsult a Nemzeti Természethelyreállítási Terv kidolgozása. A folyamatért korábban az Agrárminisztérium, jelenleg pedig az Élő Környezetért Felelős Minisztérium felel. A terv első változatának benyújtási határideje eredetileg szeptember volt, azonban több tagállamhoz hasonlóan Magyarország is haladékot kért a dokumentum elkészítésére. A tervezési folyamatban az MME is részt vett, a fajmegőrzési fejezet madárvédelmi részén dolgoztunk. A jelenlegi várakozások szerint a terv első változata az év végéig kerül az Európai Bizottság elé.

A bizottsági értékeléssel párhuzamosan megkezdődik a terv társadalmi egyeztetése is, amelynek során a szakmai szervezetek, érintetti csoportok és az érdeklődő állampolgárok egyaránt megismerhetik annak tartalmát. A bizottsági és társadalmi véleményezés eredményeinek figyelembevételével a tagállamoknak 2027 szeptemberéig kell benyújtaniuk végleges terveiket, majd megkezdeniük azok végrehajtását. Várhatóan az első, 2030-ig tartó időszakban a védett és Natura 2000 területek ökológiai állapotának javítása kerül a középpontba. A 2050-es céldátumra minden természeti élőhelynek az állapotán javítani kell majd, Natura 2000 területeken kívül is, mezőgazdasági területeken, urbánus környezetben is.

2. Az EU Többéves Pénzügyi Kerete, a LIFE program és a Közös Agrárpolitika jövője

Az Európai Unió hétéves pénzügyi tervezési ciklusok alapján működik. A 2028–2034 közötti időszakra szóló Többéves Pénzügyi Keretről (Multiannual Financial Framework – MFF) szóló bizottsági javaslatnak egyszerre kell megfelelnie számos, gyakran egymással versengő prioritásnak. Amellett, hogy az Unió várhatóan korlátozottabb pénzügyi mozgástérrel rendelkezik, kezelnie kell a geopolitikai kihívásokat, így a védelmi képességek fejlesztését és a migráció kérdését, miközben támogatnia kell az európai gazdaság versenyképességét, a zöld átállást és a társadalmi kohéziót is. Felmerül az uniós szabályozás egyszerűsítése is sok kapcsolódó területen. Ezzel párhuzamosan a klímaváltozás és a biodiverzitás csökkenésének kezelésére irányuló célkitűzéseknek is érvényesülniük kell.
Különösen nagy vitát váltott ki, hogy a jelenleg önálló LIFE program a tervek szerint megszűnhet külön költségvetési eszközként, és céljai más uniós alapokba integrálódhatnak. A források felhasználásáról nagyobb mértékben a tagállamok dönthetnének saját programozási kereteiken belül. Amennyiben ez a megközelítés megjelenik a végleges költségvetésben, csökkenhet a természetvédelmi finanszírozás átláthatósága és dedikált jellege.
A Közös Agrárpolitika (KAP) továbbra is az Európai Unió költségvetésének egyik legjelentősebb tétele marad. A támogatások felhasználása jelentős hatást gyakorol a biodiverzitás állapotára is. Bár az új rendszerben is hangsúlyosan jelennek meg a környezeti és klímavédelmi célok, az intenzív mezőgazdasági modellek támogatása nem minden esetben áll összhangban a természethelyreállítási törekvésekkel.
A jövő szempontjából kulcskérdés, hogy a KAP finanszírozása milyen mértékben képes ösztönözni a természetbarát gazdálkodási formákat, a víz- és talajmegőrzési intézkedéseket, a beporzók védelmét, valamint a táji sokféleség fenntartását.
Magyarországon különösen fontos lenne a vízvisszatartást szolgáló intézkedések támogatása közösségi forrásokból, a támogatási lehetőségek miatt erőltetetten művelésben tartott, ökológiai szempontból sérülékeny szántóterületek gyepesítése vagy vizes élőhellyé alakítása, továbbá olyan nem termelő beruházások ösztönzése, amelyek javítják a talajok vízháztartását. Szintén kívánatos lenne az eredményalapú támogatási rendszerek szerepének növelése. Az új Többéves Pénzügyi Keret új KAP Stratégiai Terv kidolgozását is szükségessé teszi nemzeti szinten, amelyben e célok pontos megfogalmazása és érvényesítése kiemelt jelentőségű lesz hazánkban is.

3. A Natura 2000 irányelvek „stressztesztje” és helyzete

A Natura 2000 hálózat, valamint a működését megalapozó Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi Irányelvek az Európai Unió természetvédelmi politikájának alapja. Ehhez a rendszerhez kapcsolódik 2024 óta a Természethelyreállítási Rendelet is.
Az EU korábbi Bizottsága 2014-ben kezdeményezte a két alap irányelv átvizsgálását („Fittness Check”), hogy tisztába kerüljön vele, az EU természetvédelmi szabályozás jelen megfogalmazása és végrehajtása mennyire hatékony, hogyan szolgálja az unió céljait és állampolgárainak érdekét. A vizsgálat megállapítása egyértelmű volt: a direktívákra az EU-nak szüksége van, az irányelvek

megfelelnek eredeti céljuknak, amelyek relevánsak, és nélkülük az európai élőhelyek és fajok természetvédelmi állapota jelentősen kedvezőtlenebb lenne. A vizsgálat szerint a legfőbb problémát nem a szabályozás tartalma, hanem annak hiányos végrehajtása és elégtelen finanszírozása jelenti.
A 2026-ban, a jelenlegi Bizottság indított új „stressztesztˮ-et a két irányelvvel kapcsolatban. A bejelentéskor a tudományos közösség jelentős része azt hangsúlyozza, hogy a biodiverzitási válság közepette nem a jogszabályi keretek lazítására, hanem azok következetesebb végrehajtására lenne szükség. A Natura 2000 hálózat továbbra is az egyik legfontosabb eszköz az ökoszisztémák ellenálló képességének fenntartásában és a klímaadaptáció támogatásában.
Ugyanakkor hosszabb ideje jelen van az az elképzelés is, hogy a két alapirányelv felülvizsgálata vagy módosítása szükséges lehet. Ennek egyik legismertebb példája és előhírnöke a farkas természetvédelmi státuszának 2025-ös módosítása, amely jelentős szakmai és társadalmi vitákat váltott ki. Más fajok esetében is rendszeresen felmerül a szabályozás módosításának igénye. A jövő egyik legfontosabb kérdése az lesz, miként őrizhető meg a sikeresen helyreállított fajok kedvező természetvédelmi helyzete úgy, hogy közben kezelhetők legyenek az ebből fakadó gazdasági és társadalmi konfliktusok is.

4. Vegyi anyagok és az ólom kérdése

Az Európai Unió vegyianyag-politikája, különösen a REACH szabályozás, egyre nagyobb hangsúlyt helyez az emberi egészséget és a biodiverzitást veszélyeztető anyagok használatának korlátozására. Ezen belül kiemelt jelentőségű az ólom felhasználásának visszaszorítása a vadászatban, a sportlövészetben és a horgászatban.
Az Európai Vegyianyag-ügynökség becslése szerint évente mintegy 44 ezer tonna ólom kerül a környezetbe ezekből a tevékenységekből, ami jelentős természetvédelmi és közegészségügyi problémákat okoz. Az ólommérgezés különösen súlyosan érinti a madárfajokat, de közvetett módon más élőlényekre és az emberre is kockázatot jelent.

Az Európai Unió korábban már megtiltotta az ólomsörét használatát a vizes élőhelyeken, idén napirendre került az ólomtartalmú lőszerek szélesebb körű korlátozása is. Ezek az intézkedések közvetlenül hozzájárulhatnak a madárállományok védelméhez, a környezeti szennyezés csökkentéséhez és az ökoszisztémák állapotának javításához.
Ugyanakkor a növényvédőszerek ügyében az EU-s döntéshozatal előtt van az engedélyeztetés újragondolása, szintén egy bonyolult salátatörvény (omnibus) formájában. A politikai vitákban a szabályozás gazdasági indokú lazítása is napirenden van, ami szembe megy az egészséges élelmiszer előállítás, valamint a klíma és biodiverzitás barát EU-s környezeti teljesítmény fokozásának kívánalmaival.
A téren tagállami szinten is további teendők vannak. Magyarországi példaként említhetők a szándékos madármérgezéseknél használt szerek további korlátozása, illetve a szúnyoggyérítés természetvédelmi vonatkozásai, amelyek továbbra is komoly kihívást jelentenek.

Általános értékelés

Az Európai Unió természetvédelmi politikája jelenleg meghatározó fordulóponthoz érkezett. A Természethelyreállítási Rendelet és a Natura 2000 rendszer megerősítése jelentős lehetőséget teremt a klímaváltozás és a biodiverzitási válság kezelésére, miközben hozzájárul az ökoszisztémák és a társadalom alkalmazkodóképességének növeléséhez is.
Ezzel párhuzamosan azonban komoly kihívást jelentenek azok a politikai és költségvetési folyamatok, amelyek gyengíthetik a természetvédelem intézményi és pénzügyi hátterét. A Natura 2000 szabályozás esetleges módosítására irányuló politikai nyomás, valamint a LIFE program jövőjével kapcsolatos bizonytalanságok arra emlékeztetnek, hogy a jogszabályi célkitűzések kizárólag megfelelő finanszírozás és következetes végrehajtás mellett válhatnak eredményessé.

Pozitív fejleménynek tekinthető a vegyianyag-szabályozás egyes területeinek szigorítása és az ökoszisztéma-alapú helyreállítási megközelítések erősödése. Ugyanakkor a nagyragadozók, köztük a farkas állományának kezelése, az EU erdeinek természetvédelmi állapota jól mutatja, hogy nem minden lépés halad fenntartható irányban. Ezekben az ügyekben kiegyensúlyozottabb szakpolitikai válaszokra lenne szükség.
Az Európai Unió továbbra is a világ egyik legambiciózusabb természetvédelmi szereplője. A következő években ugyanakkor a kitűzött célok megvalósításának kulcsa elsősorban a végrehajtás minősége, a rendelkezésre álló források nagysága és a kapcsolódó tevékenységek társadalmi támogatottsága lesz. Ennek sikere alapvetően meghatározza, hogy az európai polgárok hosszú távon egészséges környezetben élhessenek, biztonságos élelmiszerhez, megfelelő mennyiségű és jó minőségű vízhez, valamint élhető éghajlati feltételekhez juthassanak.

Bővebben az említett témákról:

Természethelyreállítási Rendelet:

A védett területek megóvása kevés – helyre kell állítanunk a természetet, ha élni akarunk. | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Helyet a természetnek! – Egy új remény | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

A magyarok 83%-a támogatja, hogy az Európai Unió jogszabályt fogadjon el a természet helyreállításáról | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Újabb fontos lépés a Természet-helyreállítási Törvénnyel kapcsolatban | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

LIFE program és a Közös Agrárpolitika:

Összefogás az agrárterületek biológiai sokféleségének megőrzése érdekében | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Több és jobb agrár-környezetgazdálkodási kifizetés tudja csak megállítani a mezőgazdasági élőhelyek további leromlását | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Célegyenesben… - hamarosan elérhetőkké válnak az élőhelyfejlesztési célú agrár-támogatások | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Ki szelet vet, vihart arat | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

A Natura 2000 irányelvek „stressztesztje” és helyzete:

El a kezekkel a természettől! - Petíció | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Veszélyben az EU-s természetvédelmi irányelvek? | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Vegyi anyagok és az ólom kérdése:

Nehéz téma - az ólom: rejtett veszély a természetre és az emberi egészségre | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Végre betiltják az ólomsörét használatát az EU-ban! – Ezzel megszűnhet a vadászatból és lövészetből származó ólomszennyezés legfőbb forrása. | Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Sajtókapcsolat:

- Vásony Petra, sajtókapcsolati munkatárs
- vasony.petra@mme.hu

Eredeti tartalom: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Továbbította: Helló Sajtó! Üzleti Sajtószolgálat

Ez a sajtóközlemény a következő linken érhető el:
https://hellosajto.hu/?p=34348